

Филип ЖИВАНОВИЋ*

ПРОБЛЕМАТИКА УТВРЂИВАЊА ПОЛИТИЧКИХ РИЗИКА У ОКВИРУ ОСИГУРАЊА ДИРЕКТНИХ СТРАНИХ ИНВЕСТИЦИЈА

Резиме

Полазећи од дефиниције и природе уговорног односа осигуравача и уговарача осигурања, осигураника или корисника осигураника, да се закључити да есенцијални део тог односа чини осигурани случај, односно ризик као околност која се налази иза сваког осигураног случаја. У овом чланку, биће речи о политичким ризицима који у протеклим деценијама све више заокупљују пажњу заинтересованих актера на тржишту осигурања. Аутор ће дакле, покушати да докаже да кључ проблематике утврђивања саме природе наведених ризика, али и наступања осигураног случаја као ефективне манифестације остварења ризика, лежи у самој природи наведених ризика, који су плод политичког, социјалног и теоријског конструкта.

Кључне речи: осигурање, политички ризици, директне стране инвестиције, осигурани случај

І Увод

Треба имати у виду да се често у литератури и законодавству поистовећују термини као што су „осигурани случај“, „осигурани догађај“, „штетни догађај“, или „ризик“. Не улазећи у њихове термилошке разлике и проблем дефинисања значења сваког од њих, могуће је да се кроз обједињен појам „ризика“, као догађаја који не зависи од уговорних страна, који је будућ, могућ и који је неизван, укаже на проблематику препознавања и дефинисања ризика који имају изразиту друштвено-политичку компоненту. Пре свега, да би се дошло до адекватног схватања појма ризика, неизбежно је заћи у поље „метафизике“ осигурања, односно у

---

* докторанд, Правни факултет Универзитета у Београду

само извориште и „*raison d' être*“ свих уговора о осигурању.¹ Главни мотив који се крије иза хтења и жеље да се уговор о осигурању закључи лежи у осећању страха. Можда најочигледнији пример који говори у прилог овакве природе осигурања, налази се у етимологији речи која у се у руском праву користи за институт осигурања – „*Страхование*“. У корену овог појма садржана је суштина потребе за осигурањем, односно сигурношћу, а то је страх, у овом случају, од неизвесног догађаја који у случају остварења може проузроковати штету или губитак предмета који има субјективну вредност. Наступање самог осигураног ризика мора бити неизвесно, како у просторној, тако и у временској димензији. Овде треба имати у виду да неизвесност понекад подразумева само неизвесност у погледу тренутка када ће се ризик остварити, а не и да ли ће до остварења ризика доћи, односно „у многим случајевима, мање или више, је извесно да ће осигурани ризик настати, али оно што је неизвесно то је тачан тренутак када ће настати“.²

Последице остварења осигураног случаја морају бити објективно измерљиве и морају имати могућност изражавања у новцу. Ризик мора имати субјективни карактер када је реч о његовом утицају на имовинске интересе које он погађа. Следствено томе, ризик представља одговор на питање: „Страх од чега?“ и као такав ризик се налази у самом темељу осигурања,³ те је стога потребно посветити посебну пажњу у дефинисању ризика и препознавању свих оних околности које могу утицати на недовољну јасноћу и прецизност у његовом одређивању.

На данашњем тржишту, како међународног тако и домаћег осигурања може се пронаћи широка лепеза ризика против којих је могуће уговорити осигурање. Ако се пажљиво сагледа њихова природа, уочиће се да постоји одређена груба линија раздвајања на оне ризике који су плод неке физичке појаве (земљотрес, киша, поплава, пожар, урагани, итд.) и на оне који су плод неке друштвене појаве (рат, побуна, тероризам, немири, санкције, итд.). Дакле, видимо да у тој подели постоји извесна прецизност и јасноћа у погледу ризика који се јављају као природне појаве и да са друге стране постоји непрецизност и нејасноћа у погледу оних ризика

1 чл. 897 Закона о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља); ст. 929 Гражданског кодекса РФ (часть вторая) ар. 1 Ley 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro.

2 Christos S. Chrissanthis, „Смисао и значај појмова "осигурани догађај", "осигурани случај", "ризик" и "незгода" у упоредном праву осигурања“, *Ревизија за право осигурања*, бр. 2007, 18.

3 Адамчук Н.Г.. Теория и практика страхования. Учебное пособие — М.:Анkil, 2003, 704.

који представљају друштвено-политичке конструкције и чија се природа не може егзактно утврдити.

II Појам политичких ризика

Генерално, политички ризик може се дефинисати као дисконтинуитет у пословном окружењу, којег је тешко предвидети, а који је резултат политичке промене. Са тим у вези треба имати у виду да политичка промена подразумева промену пословног окружења која има потенцијал да значајно утиче на профит или друге циљеве сваког конкретног пословног подухвата.⁴ Другим речима, политички ризици представљају скуп одлука или догађаја који имају политички или административни карактер на регионалном, државном или међународном плану који могу изазвати финансијске, односно економске губитке субјектима који су погођени таквом одлуком,⁵ односно политички ризици су повезани су актима владе који забрањују или ограничавају право неког власника или инвеститора да има користи од свог улагања или који умањују вредност инвестиционог посла.⁶

Поред тога што се као основна карактеристика природе политичких ризика јавља комплексност њиховог предвиђања, политички ризици су специфични и због њихове катастрофалне природе која се може исполити кроз разне осигуране случајеве,⁷ али и због изузетних потешкоћа у регресном односу који се јавља у троуглу осигуравач-осигураник-штетник.

Што се тиче регресног односа, највећи проблеми за уговорне стране се јављају управо кроз овај неизоставни аспект сваког уговора о осигурању. Због своје природе, која произилази из једног социолошког конструкта, код политичких ризика често није могуће утврдити узрок, штетни догађај, али и што је најважније – штетника. У том погледу, имајући у виду да се узрочником остварења политичких ризика јављају органи или ентитети државне власти, није увек могуће утврдити који конкретно правни субјекат је одговоран за остварење ризика. Поред тога, додатна компонента која усложњава регресни однос представља и чињеница да је

---

4 Cecilia Emma Sottolotta, *Political Risk: Concepts, Definitions, Challenges*, Luiss School of Government, 2013, 1.

5 Карякин, Михаил Юрьевич, *Страхование политических рисков внешнеторговых операций и международных инвестиций (вопросы теории и методологии)*, 2002. год.

6 Online glossary of the Political Risk Insurance Centre, sponsored by the MIGA www.pri-center.com., последњи пут посећено 23.12.2018. године

7 Чл. 255 Закона о осигурању, "Сл. гласник РС", бр. 139/2014

узрок остварења политичког ризика најчешће државни орган, што за собом повлачи последицу великих и скупих спорова између осигураваача и држава, а неретко и држава против држава. Једна таква сложеност регресног односа описује се са неколико фактора: непрецизношћу у идентификацији стране која је одговорна за штету, правних проблема приликом остварења регресних права осигураваача, потенцијално дугим временским периодом који је потребан ради због реализације регресних права, итд.⁸

Историјске корене препознавања политичких ризика можемо пратити са развитком глобалне економије. Током процеса економске глобализације постепено је долазило, прво до препознавања политичких ризика, па потом до њиховог диференцирања и усмеравања на поједине економске активности. Тако пратећи развитак у схватању политичких ризика данас се може уочити да тржиште осигурања доминантну пажњу посвећује политичким ризицима у области осигурања директних страних инвестиција („*Foreign direct investments - FDI*“).⁹

Укратко речено, у питању су трансакције капитала којима се на директан начин врши пренос активе из једне јурисдикције у другу, односно из једног политичког система у други. Потреба за осигурањем оваквих трансакција јавила се убрзо након Другог светског рата, када је дошло до значајног улагања америчког капитала¹⁰ (пре свега у оквиру „Маршаловог плана“). Концепт политичког ризика је представљен као саставни део ризика који прати одређену земљу улагању, у циљу урачунавања у оне узроке који доводе до банкротства земаља улагања, а који нису директно повезани са економским факторима. Како се тржиште директних страних улагања развијало тако се упоредо развијало и тржиште осигурања. Схватања шта се све сматра политичким ризиком иду јако широко, па у своје оквире обухватају догађаје као што су: политичко насиље, рат, кршење уговора, национализација и експропријација, неизвршење арбитражних одлука, немогућност извршења финансијских оба-

8 Карякин, Михаил Юрьевич, (2002).

9 Више о директним страним инвестицијама вид. Maitena Duce, „Definitions of Foreign Direct Investment (FDI): a methodological note“, BIS Meeting of the CGFS Working Group on FDI in the financial sector, 2003. - “direct investment reflects the aim of obtaining a lasting interest by a resident entity of one economy (direct investor) in an enterprise that is resident in another economy (the direct investment enterprise)”

10 Cecilia Emma Sottillotta, (2013), 1.

веза, и сл.,¹¹ али се генерално могу сврстати у три групе:¹² 1) забрана конвертовања валута услед валутних рестрикција од стране власти државе у коју се инвестира; 2) национализација, експропријација и конфискација; 3) политичко насиље, што обухвата рат, грађанске немире или тероризам. Када је реч о трансакцијама, односно правним пословима који могу бити предмет осигурања од политичких ризика, могу се издвојити неколико облика инвестирања који су подобни за осигурање¹³: акције и друге хартије од вредности; директне инвестиције, повезане са грађевинским радовима и модернизацијом производних капацитета држава; имовинска права, повезана са интелектуалном својином, међународним лизингом, итд; кредити и други облици финансијског инвестирања.

Овде је важно напоменути да је схватање политичких ризика прешло велики пут од схватања политичког ризика само као не-економског ризика који је имао природу „више силе“, до схватања да је реч о ризику који представља аномалију у пољу пословања проузроковану радикалним променама политичког окружења које има утицај на профит субјекта који врше улагање.¹⁴

III Практични проблеми у утврђивању остварења осигураног случаја

У последњих 40-ак година забележена је нагла експанзија и учесталост одштетних захтева по основу полиса осигурања које су покривале политичке ризике (како на пољу карго осигурања, тако и на пољу осигурања страних инвестиција). Од седамдесетих година прошлог века и раста „петро-долара“ и Иранске револуције, преко дужничке кризе 80-их, распада СССР-а, кризе на Балкану 90-их, па све до глобалне финансијске кризе са краја прве деценије 2000-их, улога политичких ризика на тржишту осигурања заузимала је све значајније место, управо имајући у виду значајне своте новца које су потраживане у одштетним захтевима осигураника.

---

11 Hannah Mayer, Political risk insurance and its effectiveness in supporting private sector investment in fragile states, Commission on State Fragility, Growth and Development, May 2018, 7.

12 Kausar Hamdani, Elise Liebers, and George Zanjani, An Overview of Political Risk Insurance, Federal Reserve Bank of New York May, 2005, 3

13 Скамай Л.Г., Мазурина Т.Ю., Страхование дело: Учеб. пособие., ИНФРА – М, Москва, 2004, поглавље 7.3.б.

14 Cecilia Emma Sottilotta, (2013), 3.

Треба напоменути да постоје и схватања која заступају становиште да политички ризици у значајној мери одступају од детерминисаних схватања ризика.¹⁵ Оваква схватања своју аргументацију поткрепљују чињеницама да политички ризици могу бити бар делимично контролисани, односно могу бити бар делимично зависни од воље осигураника, тако што осигураници могу својим поступцима утицати на политичке догађаје. Посебно ако се има у виду да се од политичких ризика у већини случајева осигуравају велике мултинационалне корпорације које имају и значајну политичку моћ у лобирању и утицању на одређене, таргетиране законске мере.

Уопштено посматрано, као нека од кључних питања у поступку доказивања одштетног захтева јављала су се питања остварења предуслова из полисе, обим покрића, погрешног обавештавања приликом прибављања полисе и обавезе чувања поверљивости. Решавање ових питања глобално тржиште осигурања препустило је одређеним приватним, односно односно не-државним ентитетима¹⁶ или државним, јавним агенцијама,¹⁷ што за собом повлачи велику несигурност и неуниформисаност у погледу прецизно одређених критеријума у циљу детерминисања политичких ризика. Једна од таквих агенција је и специјализована агенција за осигурање имовинских интереса инвеститора – Прекоморска корпорација за приватне инвестиције („ОПИС“), основана 1969. године у САД-у,¹⁸ као инструмент подршке политици спољне политике коју спроводе САД.

Са тим у вези треба обратити пажњу да се у последње време све више пажње поклања међународном регулисању тржишта осигурања, па у том контексту треба посматрати и сеулску Конвенцију из 1985. године о оснивању Међународне агенције за гаранције инвестиција („MIGA“), усвојеној на иницијативу Светске банке. Ова агенција окупља више од 100 земаља из света и њена функција је управо у закључивању уговора о осигурању и реосигурању некомерцијалних ризика.

Оно што је симптоматично када је реч о овим агенцијама, јесте то да многе од ових агенција одбијају да открију (или то чине у веома суженом

---

15 Kathryn Gordon, (2008), 3.

16 „Business Environment Risk Intelligence, Control Risks, Eurasia Group, the Multilateral Investment Guarantee Agency in the World Bank Group, Oxford Analytica, Political Risk Services Group“ итд.

17 Нпр. EFIC – Export Finance and Insurance Corporation (Аустралија), Office National du Ducroire/ Nationale Delcrededienst (Белгија), Nippon Export and Investment Insurance (Јапан)

18 Overseas Private Investment Corporation (OPIC)

обиму) њихове методологије процене ризика,¹⁹ што знатно усложњава однос између осигураника и осигуравача и умногоме доприноси додатној комплексности проблематике политичких ризика код страних улагања.

У протекле две деценије случај који је привукао доста пажње на терену осигурања директних страних инвестиција и који је решен управо на арбитражи пред Америчком арбитражном асоцијацијом јесте ткз. случај „Дабхол (*Dabhol*).“²⁰ Овај случај је специфичан јер служи и као пример да иницијални спор између инвеститора и државе у коју се инвестира, може у неком каснијем тренутку постати спор између државе из које се врши инвестирање и државе у коју се инвестира. Реч је о пројекту изградње термоелектране у Индији у којем је учествовало неколико актера – Енрон, конзорцијуми састављени од индијских и америчких компанија и владе индијске државе Махараштра и савезне државе. Пред арбитражом су била два кључна питања. Да ли је дошло до експропријације у смислу који експропријацији даје полиса и да ли су испуњени услови у погледу исцрпљивања локалне судске заштите. Арбитражно веће је закључило да су испуњени елементи за заснивање тоталне експропријације, у смислу значења секције 4.01 *ОПИС*-ове полисе која дефинише четири елемента на основу којих се установљава постојање експропријације.

То су: а) поступци су приписиви власти стране земље која има *de facto* контролу у делу земље у којој је пројекат лоциран. У конкретном случају овај услов је задовољен с обзиром да су сви актери са индијске стране државни органи или агенције под контролом савезне Индије или регионалне владе федералне индијске државе Махараштра; б) поступци представљају кршење међународног права без узимања у обзир да ли постоји могућност жалбе по локалном праву или да ли је реч о кршењу локалног материјалног права. Докази су по овом питању били недвосмислени јер су индијски органи својим поступцима истовремено кршили споразум о јавно приватном партнерству, гаранције дате од стране Индије и федералне државе и државне споразуме о подршци и то из политичких разлога, односно без правног основа; в) поступци директно утичу на остварење инвеститорових фундаменталних права у осигураној инвестицији (права су „фундаментална“ уколико би без њих инвеститор суштински остао без користи из предметне инвестиције). У датом случају, министарство

---

19 Cecilia Emma Sottilotta, (2013), 3.

20 American Arbitration Association International Centre For Dispute Resolution - AAA Case No. 50 T195 00509 02, Bechtel Enterprises International (Bermuda) Ltd; BEn Dabhol Holdings, Ltd; and Capital India Power Mauritius I against Overseas Private Investment Corporation

финансија федералне државе је престало да плаћа конзорцијуму струју коју је производила Дабхол електрана, са намером да раскине уговор о јавно-приватном партнерству, да су владе на државном и федералном нивоу одбиле да поштују дате гаранције, да су индијске власти у садејству са индијским судовима онемогућиле тужиоце да раскину уговор о јавно приватном партнерству у складу са процедурама које би омогућиле пренос средстава за шта би било одговорно министарство финансија федералне државе и да су својим поступцима онемогућиле конзорцијум да користи правне лекове путем међународне арбитраже, а што је представљало кључан механизам за тужиоце у циљу заштите њихових инвестиција у пројекат; д) кршење права није санкционисано и последице експропријације трају дуже од шест месеци. Као тренутак када је до експропријације дошло, узет је тренутак када је министарство финансија федералне државе прекршило обавезе плаћања које је имао по основу уговора о јавно-приватном партнерству, што је кулминирало именованем пуномоћника (пријемника) у име и за рачун конзорцијума, који никада није обештећен, а што је све у континуитету трајало дуже од шест месеци.

Даље се поставило питање да ли је на конкретну ситуацију примењиво искључење из покрића, предвиђено секцијом 4.03 (б) полисе, међутим арбитражно веће је закључило да се искључење не примењује јер акти индијских органи нису предузети у својству „добављача, повериоца, акционара, директора или менаџера, или купца или гаранта било које обавезе плаћања страног пројекта“.²¹ Са тим у вези, сви поступци који су предузети од стране индијских органа, укључујући престанак плаћања и онемогућавање коришћења арбитражних права кроз именовање пријемника, нису предузети у ни у једном горе наведеном својству, односно ниједан поступак индијских власти није био мотивисан комерцијалним, финансијским или тржнишним околностима, већ искључиво политичким.²² На тај начин, арбитражно веће је морало да зађе у детаљно испитивање субјективног карактера и субјективних околности и мотива који су довели до експропријаторних поступака индијских власти.

У решавању овог питања арбитражно веће се позабавило самом суштином процене политичких ризика и ушло у меритум оцењивања и подвођења поступака државне власти под појам „политичког“. Управо из

---

21 American Arbitration Association International Centre For Dispute Resolution - AAA Case No. 50 T195 00509 02, Bechtel Enterprises International (Bermuda) Ltd; BEn Dabhol Holdings, Ltd; and Capital India Power Mauritius I against Overseas Private Investment Corporation

22 *Ibid.*

овог примера очигледна је комплексност природе политичких ризика, па стога томе у прилог говори и чињеница да сама *ОПИС*-ова полиса садржи искључење, односно ограничење наведено у секцији 4.03 (б), којим се не допушта да било који поступак државних органа означава остварење политичког ризика. У доношењу овакве одлуке од великог значаја био је став министарства финансија индијске државе Махараштра у којем је признато да је министарство одбило да поштује своје уговорне обавезе по сопственом нахођењу. Такође, у њиховом ставу напоменуто је да је у питању била стратешка одлука, да се Енрону не врше плаћања, као и да наведена одлука нема никакве везе са стањем у државним финансијама, а све то како би напослетку дошло до раскида уговора о купопродаји електричне енергије који држава има са Енроном.²³

На крају, арбитражно веће је закључило да је *ОПИС* дужан да тужима исплати уговорену осигурану суму, имајући у виду пре свега да су поступци индијских власти били политички мотивисани и да се на њихове поступке не могу примењивати искључења која третирају управо природу поступака државних власти. Овде видимо у којој мери су политички ризици подложни арбитрабилном тумачењу с обзиром да је јако деликатно улазити у процену мотива одређених поступака државних власти, ако се има у виду да су они апприори политички органи, али и да са друге стране могу наступати као тржишни актери.

У једном другом случају *ОПИС* је разматрао такође питање експропријације, међутим у овом случају одштетни захтев је решен већ пред осигуравачем. У решавању одштетног захтева једног страног инвеститора *ОПИС* је решавао питање фактичке експропријације, односно онемогућавања вршења права инвеститора проузроковано без званичног, формално-правног акта државних власти²⁴. Наиме, једна америчка компанија „*Global Forestry Management Group*“ је имала удела у руској компанији („*СовГаван Порт*“ – „*СПП*“) која је имала ексклузивно право коришћења руске луке у Хабаровском региону. По мишљењу осигураника, до остварења осигураног догађаја дошло је у моменту када су локалне власти, односно органи управе саме луке самовољно преузеле контролу над луком, те на тај начин онемогућиле пословне активности америчке ком-

---

23 American Arbitration Association International Centre For Dispute Resolution - AAA Case No. 50 T195 00509 02, Bechtel Enterprises International (Bermuda) Ltd; BEn Dabhol Holdings, Ltd; and Capital India Power Mauritius I against Overseas Private Investment Corporation

24 Memorandum of Determination, Expropriation Claim of Global Forestry Management Group (Russia) – OPIC Contract of Insurance No. F339

паније. Важно је напоменути да је лука преузета без постојања икакве судске одлуке, или одлуке административних органа, као и то да у моменту преузимања луке није био покренут никакав судски или управни поступак²⁵. Осигураник - је након свега горе наведеног поднео одштетни захтев са образложењем да су његова права у локалној компанији СГП била „фактички експроприсана,²⁶ тако што је влада Русије онемогућила заштиту права и безбедности интереса осигураника.

Осигуравач је поново решавао питање да ли су испуњени услови предвиђени у оквиру одељка 4.01 уговора о осигурању (полисе). Питање приписивости аката страним државним органима решено је позитивно, са образложењем да се под државним органима сматрају: а) централна власт државе у коју се инвестира; б) било који нижи (регионални) орган државне власти; в) било који орган, агенција, званичник, запослени или други ентитет који делује по налогу органа из тачке (а) и (б) под условом да такав ентитет има фактичку контролу над пројектом у држави где се пројекат реализује. Кључна чињеница о којој је осигуравач расправљао била је сама природа акта експропријације. Са тим у вези, члан IV ОПИС-ове полисе је тумачен тако да је направљена дистинкција између правне, директне и фактичке, индиректне експропријације. Директна експропријација, представља „одузимање права“, што углавном представља пренос или укидање неког права осигураника и следствено напуштање осигураникових улагања.²⁷ Са друге стране, индиректна експропријација подразумева да се поступцима власти не дира у права осигураника, али да се фактичким поступцима његова права онемогућавају или лимитирају,

---

25 Поред самог преузимања луке, органи управе луке су присвојиле и сву покретну имовину америчке компаније која се налазила на територији луке, а такође су злоупотребљавали и патентна и лиценцна права америчке компаније, односно користили су ознаке и печате америчке компаније приликом обављања пословне делатности. Америчка компанија је убрзо покренула судски процес и тражила судску заштиту од локалних судова. У том контексту поднете су и кривичне пријаве и затражена је помоћ локалног тужилаштва.²⁵ По том питању није ништа предузето, те је америчка компанија остала без правне заштите. Након неколико месеци, с обзиром да им је било онемогућено обављање делатности, против СГП отворен је поступак стечаја који је завршен проглашењем банкрота и ликвидацијом компаније.

26 Memorandum of Determination, Expropriation Claim of Global Forestry Management Group (Russia) – ОПИС Contract of Insurance No. F339

27 Rudolph Dolzer and Christoph Shreuer, Principles of International Investment Law, 2008, стр. 92.; George C. Christie, What Constitutes a Taking Under International Law?, 28 BRIT. Y.B. Int` l L, 1962, 307,309.

односно онемогућава се осигураник да своју инвестицију користи на смислен начин.²⁸

Сама *ОПИС*-ова полиса, у поменутом члану IV се на сличан начин односи према индиректној експропријацији. По *ОПИС*-овом схватању индиректна експропријација представља поступке власти којима се „спречава, безразложно задире, лишава или неосновано задржава ефективно коришћење инвеститорових права у осигураној инвестицији.“²⁹ Оваквом схватању експропријације значајан допринос дала је правна доктрина „намера против последице“, односно схватање да код индиректне експропријације недостаје правни акт којим се онемогућава уживање осигуране инвестиције, али постоји последица која доказује да је до таквог онемогућавања дошло. Оваква доктрина је искоришћена у процесу између Ирана и САД-а, када је суд одлучујући о одштетним захтевима заузео становиште да без обзира на то што не постоји формално-правни акт иранских власти којим се онемогућава или ограничава уживање инвестиције, односно формално-правно сва права и даље гласе на инвеститора, од значаја је фактичка последица која се огледа у ефективном онемогућавању вршења права.³⁰

У конкретном случају осигуране инвестиције у Русији, по тумачењу *ОПИС*-а до експропријације је дошло, тако што руски државни органи својим непоступањем нису учинили ништа да заштите права компаније „*Global Forestry Management Group*“, чије је вршење онемогућено поступцима лица која нису државни органи. Дакле, у овом случају *ОПИС*- је оценио да је до експропријације дошло „нечињењем“ државних органа, што је довело до последица еквивалентним експропријацији.

На овом примеру се можда огледа и сва деликатност и комплексност проблематике утврђивања остварења политичких ризика и додатно говори у прилог тези да кључ проблема приликом утврђивања њиховог наступања лежи у њиховој самој природи, која је теоријска и подложна политичко-социолошком конструисању. Са тим у вези значајно је поменути примере из праксе у којем је у поступцима пред *ICSID* арбитражом, дакле пред истим форумом, суд заузимао дијаметрално супротно становишта у оцени да ли непоступање државних органа представља акт експропријације или не. Тако је у једном процесу утврдио да непоступа-

---

28 George C. Christie, (1962), стр. 309

29 *ОПИС* Contract art. 4.01 (a)(ii)

30 *Jahangir Mohtadi v. Islamic Republic of Iran Award 573-271-3, Case No. 271 (1996)*

ње државних органа, иако изазива немогућност вршења права, није довољног интензитета да би се могло сматрати актом експропријације,³¹ док је у другом поступку заузео становиште да се нечињење државних органа може подићи на ниво експропријације.³² Дакле, сасвим је очигледно да у погледу судског става не постоји униформно становиште у погледу аката експропријације, а самим тим и у погледу остварења политичких ризика (имајући у виду да је експропријација неизоставни ризик против којег се уговара осигурање код полиса које покривају политичке ризике), те да суштински активирање полисе умногоме зависи од тумачења осигураваача или другог тела надлежног за решавање спора.

Такође важно је напоменути да је одлучивање о одштетним захтевима у вези са политичким ризицима најчешће препуштено горе поменути агенцијама или међународним арбитражама. Када је у питању судска пракса у вези са овим питањем, односно конкретно пракса домаћих судова, она је оскудна или не постоји, што је донекле сасвим разумљиво имајући у виду мало и неразвијено тржиште осигурања код нас, као и шири контекст који прати директне стране инвестиције (политичка моћ, вредне аквизиције, међународни статус, итд.). Тако, са једне стране имајући у виду да наша земља не представља извозника капитала и да као последица тога не постоји специјализована осигуравајућа кућа или агенција која би штитила страна улагања у друге земље, а са друге стране имајући у виду да страни инвеститори који улажу у нашу земљу своје полисе прибављају управо код својих или међународних осигуравајућих корпорација/агенција, тешко је за претпоставити на који начин би неки домаћи суд дошао у позицију да одлучује о евентуалном одштетном захтеву по политичком ризику.

VI Закључак

Осигурање од политичких ризика јесте област која се константно развија и модификује у складу са привредно-економским амбијентом у којем функционише. Са развојем тржишта осигурања и са развојем финансијске глобализације за очекивати је да ће сразмерно расти и потреба за осигурањем од политичких ризика. Посебно имајући у виду све несигурније политичко окружење у оквиру којег се стране инвестиције остварују. Дакле, имајући то у виду, пред актерима који учествују на тржишту осигурања, биће тежак и сложен задатак који се односи на

31 *Eurooro A. Ougin v. Republic of Paraguay*, ICSID Case No. ARB /98/5 para. 84 (Award 21 July, 2001)

32 *Eureko B.V. v. Poland*, 12 ICSID Reports 335 (Partial Award 2005)

повећање јасноће, сигурности и извесности када је реч о осигурању од политичких ризика. Пре свега потребно је увести колико толико јасне критеријуме утврђивања степена ризика, од чега ће директно зависити и износ премије. Ово питање је од изузетног значаја јер је у директној корелацији са једним од основних начела осигурања – начела информисаности. Опште прихваћен принцип у националним, па и у међународним изворима права осигурања, јесте обавеза уговорних страна на правовремено, потпуно и објективно информисање друге стране о свим чињеницама које су од утицаја на предмет осигурања.

Имајући у виду природу политичких ризика, односно да је реч о друштвеним појавама које је математички скоро немогуће изразити, те да статистичка валоризација ових ризика није могућа, поставља се питање на који начин и на основу којих параметара осигуравајуће куће уговорају полисе против политичких ризика. Са друге стране, поставља се питање на који начин осигураник може допринети благовременом информисању осигуравача о оним чињеницама које могу бити од утицаја на предмет осигурања, ако се има у виду да процена политичких ризика умногоме излази из делокруга делатности привредних субјеката и представља предмет интересовања других државних органа (пре свега, обавештајних и контра-обавештајних служби).

Такође, посебан осврт треба дати и самој суштини проблематике остварења политичких ризика, а то је јасно навођење осигураних случајева који се сматрају за политичке ризике. С обзиром на већ поменуто становиште да политички ризици представљају социолошко-политички конструкт, те да су као такви подложни различитим тумачењима и схватањима, потребно је увести јасне критеријуме када је реч о одређивању настанка осигураног случаја, тренутку његовог настанка, одговорности за његов настанак итд. Из међународне судске праксе се види да у неким случајевима исти форум за решавање спорова заузима дијаметрално супротна становишта у погледу оцењивања остварења политичког ризика. Са тим у вези потребно је униформисати судску праксу на међународном плану, и користити се „прецедентном“ доктрином, како би се избегла несигурност и неизвесност приликом остварења права осигураника кроз одштетне захтеве. На тај начин би се повећала сигурност за осигуранике и поспешило даљи развој тржишта осигурања када је реч о политичким ризицима.

Filip ŽIVANOVIĆ

Phd candidate, University of Belgrade, Law Faculty

**THE PROBLEMS OF DETERMINATION OF POLITICAL RISKS
WITHIN INSURANCE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT**

Summary

Following the definition and nature of contractual relation between insurer, buyer of policy, insured and policy beneficiary, it could be concluded that essential part of such relation is insured event, i.e. risk as circumstance which stands behind each insured event. In this article it will be discussed about political risks, which in recent decades take a lot of attention between interested parties within insurance market. Author shall try to prove that essence of determination problem of the above mentioned risks and also theirs determination of occurrence problem lies in the very nature of political risks, which are product of political, social and theoretical construct.

Key words: *insurance, political risks, foreign direct investment, insured event.*